

ԱՐԱՅԻԿ ԹՈՒՆՅԱՆ

Ռուս-հայկական (Սլավոնական) պետական համալսարանի քաղաքացիական իրավունքի և քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի վարիչ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ՆՈՐՄԱՏԻՎԱՅԻՆ ԲՆՈՒՅԹԸ

Դատական ակտերը որպես քաղաքացիական իրավունքի աղբյուր ճանաչելու հարցը դասվում է իրավագիտության վիճահարույց հարցերի շարքին: Իրավունքի տեսության մեջ այս խնդրի վերաբերյալ մի շարք դիրքորոշումներ են առաջ եկել: Մեր կարծիքով, դատական ակտերի քաղաքացիական իրավունքի աղբյուրների շարքին դասելու խնդիրը լուծելու համար անհրաժեշտ է ուսումնասիրել այդ ակտերի նորմատիվային բնույթը և նշանակությունը:

Թեև խորհրդային տարիներին նշվում էր դատական որոշումների նորմատիվ բնույթի մասին, այնուամենայնիվ, գիտնականների մեծ մասը դատարանի որոշումները համարում էին իրավակիրառական ակտեր: Այն բացառիկ դեպքերը, երբ դատարանը փաստացի սահմանում էր ըստ էության նորմատիվ դրույթներ, համարվում էին շեղում իրավական համակարգի սկզբունքներից:

Միաժամանակ, գոյություն ունի կարծիք, համաձայն որի՝ նորմատիվ դատական ակտերի գաղափարն ըստ էության հակասում է իշխանությունների բաժանման սկզբունքին: Իրավաստեղծ բնույթի դատական որոշումների առկայությունը նվազեցնում է օրենքի դերը և նշանակությունը¹:

Մյուս կողմից, մի շարք գիտնականներ դատական ակտերը դասում են իրավունքի աղբյուրների շարքին և փաստորեն ճանաչում դրանց նորմատիվ բնույթը: Ընդ որում, քաղաքացիական իրավունքի աղբյուր են ճանաչվում հիմնականում բարձրագույն դատական ատյանի որոշումները²: Սակայն գոյություն ունի տեսակետ, համաձայն որի՝ իրավունքի աղբյուր են հանդիսանում դատական համակարգի ոչ միայն բարձրագույն ատյանի, այլև մյուս դատարանների ակտերը: Մասնավորապես, Ս.Ի. Վիլյանսկու կարծիքով՝ ողջ դատական պրակտիկան հանդիսանում է իրավունքի աղբյուր: Նա նշում է, որ դատական պրակտիկան ապահովում է իրավունքի կիրառման կայունություն և նպաստում դատական վճիռների կանխատեսելիությանը³:

Ինչպես հայտնի է, ռոմանո-գերմանական իրավական համակարգին բնորոշ չէ դատական ակտերն իրավունքի աղբյուրների շարքին դասելը: Սակայն համընդհանուր զարգացումը հանգեցնում է իրավական տարբեր համակարգերի ներդաշնակեցմանը և ներազդեցությանը միմյանց վրա:

Արդյունքում, իրավական համակարգերը, որոնք ի սկզբանե դատական ակտերը չեն համարել իրավունքի աղբյուրներ, սկսում

են որպես այդպիսին ճանաչել:

Մասնավորապես, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրքը նախատեսել է հնարավորություն՝ նորմատիվ իրավական ակտերը դատական կարգով օրենքին հակասող ճանաչելու համար: Այսինքն՝ դատարանն արդեն իսկ ներգրավված է նեգատիվ իրավաստեղծ գործունեության մեջ, որի ընթացքում վերջինս անվավեր ճանաչելով այս կամ այն նորմը, փաստորեն ընդունում է քաղաքացիական ոլորտի նորմատիվ բնույթի որոշումներ: Այս հանգամանքը հաշվի առնելով՝ «Իրավական ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 6-րդ հոդվածը նորմատիվ իրավական ակտերի շարքին է դասել նաև դատական որոշումները:

Հարկ է նշել, որ դատաիրավական բարեփոխումների արդյունքում փոփոխվեց նորմատիվ իրավական ակտերն օրենքին հակասող և անվավեր ճանաչելու գործընթացը: Եթե նախկինում դատարանի անունից գործող միանձնյա դատավորը կարող էր որոշել կոլեգիալ մարմնի (օրինակ՝ ՀՀ կառավարության) կողմից կայացված որոշման ճակատագիրն, ապա այսօր, Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 135-րդ և 137-րդ հոդվածների համաձայն՝ իրավական ակտերն օրենքին հակասող ճանաչելու գործերը ենթակա են քննության վարչական դատարանի կողմից, որը հանդես է գալիս դատարանի հինգ դատավորի կազմով:

Դատական ակտերը որպես քաղաքացիական իրավունքի աղբյուր դիտարկելիս՝ հարկ է հաշվի առնել այն հանգամանքը, որ քաղաքացիաիրավական ոլորտում անհամեմատ շատ են իրավիճակները, երբ բացակա-

յում է տվյալ հարաբերությունները կարգավորող իրավական նորմը: Այնուամենայնիվ, անհրաժեշտ նորմի բացակայությունը չի ազատում դատարանին գործը քննելու և վեճի վերաբերյալ ըստ էության որոշում կայացնելու պարտականությունից: Այդ պատճառով քաղաքացիաիրավական ոլորտում անհամեմատ շատ են իրավունքի և օրենքի անալոգիայի կիրառման դեպքերը, որոնք հաճախ կարող են հիմք հանդիսանալ այլ դատարանների կողմից նմանատիպ վեճեր լուծելու համար:

Դատական ակտերը որպես իրավունքի աղբյուր դիտարկելու խնդիրը նոր շունչ ստացավ 2005 թվականի սահմանադրական բարեփոխումներից հետո:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածի նոր խմբագրության համաձայն՝ վճռաբեկ դատարանը կոչված է ապահովելու օրենքի միատեսակ կիրառությունը⁴:

Այս փոփոխությունը հիմք հանդիսացավ խոսելու այն մասին, որ Հայաստանում սահմանադրության մակարդակով դատական նախադեպը ճանաչվում է որպես իրավունքի աղբյուր:

Հարկ է նշել, որ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մեջ հազվադեպ է կիրառվում «դատական նախադեպ» հասկացությունը: Մասնավորապես, «Էլեկտրոնային հաղորդակցության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 58-րդ հոդվածի համաձայն. «Կարգավորողի որոշումները և եզրակացությունները դատարանի կողմից կարող են ապօրինի ճանաչվել և բեկանվել, եթե կայացել են դատական նախադեպերի խախտմամբ»⁵:

Ընդ որում, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության մեջ բացակայում են դատական նախադեպի իրավական կարգավիճակի և դրա՝ որպես իրավունքի աղբյուր ճանաչելու մասին դրույթներ:

Այս առումով հիմնավորված չէ անգլոսաքսոնական իրավական համակարգի ձևով դատական նախադեպը Հայաստանի Հանրապետությունում որպես քաղաքացիական իրավունքի աղբյուր դիտարկելը:

Դատական նախադեպի գաղափարն, ունենալով անվիճելի առավելություններ, այն է՝ օրենքի գերակայությանը, դատական որոշումների կանխատեսելիությանը, հավասարության սկզբունքի ապահովմանը նպաստելը, այնուամենայնիվ, իրավակիրառական տեսանկյունից կարող է ի հայտ բերել որոշակի բացասական դրսևորումներ: Այդ առումով դատական նախադեպի գաղափարի կիրառումը Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգում պետք է գուցորդվի խնդիրների խորն ուսումնասիրությամբ, որից հետո, անհրաժեշտության դեպքում, հնարավոր կլինի նախատեսել համապատասխան օրենսդրական լուծումներ:

Ինչպես հայտնի է, դատական նախադեպն առաջացել է Անգլիայում, որտեղ գործում էր ընդհանուր իրավունքը:

Անգլիական իրավունքի յուրահատկությունն այն է, որ պատմական որոշակի փուլում որպես ընդհանուր իրավունքին հակակշիռ առաջացավ «արդարության իրավունքը»: Այդ նորամուծությունը թույլ էր տալիս անդրադառնալ անմիջականորեն թագավորի խղճին, հույս ունենալով հարցը լուծել «արդարացի» այն դեպքերում, երբ լուծումն «ըստ օրենքի», այսինքն՝ ընդհանուր իրա-

վունքի համաձայն, չէր երաշխավորում բավարար արդյունքներ⁶:

Այսինքն՝ դասական դոկտրինի համապատասխան, դատարանը նախադեպ է ստեղծում իրավական նորմի բացակայության պայմաններում կամ նախադեպի միջոցով տալիս սկզբունքորեն նոր լուծումներ: Որպես կանոն, դատական նախադեպերի միջոցով իրականացվում է օրենսդրական բացերի լրացում:

Մյուս կողմից, դատական նախադեպերի շարքին են դասվում նաև դատարանի կողմից օրենսդրական ակտերի պարզաբանումները⁷:

Այդ իսկ պատճառով, դատական նախադեպը հարկ է դիտարկել երկու հարթություններում: Առաջինը՝ դատական նախադեպը սահմանում է նորմատիվ ակտերով չնախատեսված կարգավորման նոր հնարավորություն՝ հաղթահարելով օրենսդրության բացերը: Երկրորդը՝ դատական նախադեպը տալիս է պարզաբանումներ և պարունակում է նորմատիվ իրավական ակտերի մեկնաբանություններ⁸:

Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգն օրենքի միատեսակ կիրառության ներքո առաջնահերթ հասկանում է նորմատիվ իրավական ակտերի մեկնաբանությունները: Նման պարագայում նախադեպի գաղափարը կիրառելի է այնքանով, որքանով վերաբերում է «նախադեպային մեկնաբանություններին», այսինքն՝ մեկնաբանությունը պետք է հենվի օրենքի վրա և ուղղակիորեն բխի օրենքի դրույթներից:

Այդ իսկ պատճառով, Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի տեսանկյունից առավել ընդունելի է խոսել ոչ

թե դատական նախադեպերի, այլ նախադեպային նշանակություն ունեցող դատական ակտերի մասին:

Վերոնշյալ մոտեցման շրջանակներում նախադեպային որոշումներ կայացնելու սահմանները դառնում են առավել կանխատեսելի:

Միաժամանակ, հաշվի առնելով այն, որ նախադեպային նշանակության դատական ակտերն իրենց բնույթով կարող են դասվել քաղաքացիական իրավունքի աղբյուրների շարքին, հարկ է դրանք դիտարկել իրավունքի աղբյուրների ողջ համակարգի համատեքստում: Քաղաքացիական իրավունքի աղբյուրների համակարգում նախադեպային նշանակություն ունեցող դատական ակտերի դերը և տեղը որոշելու համար օրենսդրական մակարդակով սահմանման անհրաժեշտություն է առաջանում: Ընդ որում, տվյալ խնդիրն անհրաժեշտ է դիտարկել երկու տեսանկյունից:

1) Նախադեպային նշանակության դատական ակտերը պետք է պարտադիր լինեն բոլոր ստորադաս դատարանների համար, որոնք պարտավոր են հետևել դրանց՝ քաղաքացիաիրավական վեճեր լուծելիս: Նախադեպային նշանակության դատական ակտին չհետևելը՝ պետք է հիմք հանդիսանա ստորադաս դատարանների վճիռները բեկանելու համար: Սակայն համապատասխանության հարցը պետք է որոշի միայն վերադաս դատարանը, որը կայացրել է նախադեպային նշանակության դատական ակտը:

2) Ճանաչելով նախադեպային նշանակության դատական որոշումների նորմատիվային բնույթը՝ անհրաժեշտ է հստակ սահմանել այդ որոշումների իրավական ուժն

այլ աղբյուրների համակարգում, հաշվի առնելով նաև այն, որ իրավունքի աղբյուրները հասարակական հարաբերությունների կարգավորման հիմք են հանդիսանում՝ ոչ միայն դատական կարգով վեճերը լուծելիս: Մասնավորապես, իրավական տեսանկյունից ինչճակատագիր պետք է ունենա ենթաօրենսդրական ակտը, եթե այն չի համապատասխանում նախադեպային նշանակության դատական որոշմանը:

Առաջին հայացքից այնպիսի տպավորություն է ստեղծվում, որ վերոհիշյալ հարցադրումը հիմնավորված չէ, քանի որ ցանկացած պարագայում նախադեպային նշանակության դատական որոշումը պետք է բխի օրենքի դրույթների պահանջներից, և տվյալ դեպքում խոսքը պետք է վերաբերի ենթաօրենսդրական ակտի համապատասխանեցումը կամ անհամապատասխանեցումը ոչ թե նախադեպային նշանակության դատական որոշմանն, այլ բուն օրենքին:

Սակայն հայտնի է, որ նախադեպային մեկնաբանությունները կարող են էապես փոխել օրենքի բովանդակությունն, ինչի հետևանքով կարող է նշանակալի տարբերություն առաջանալ օրենքի բովանդակության և դատարանների կողմից տրված մեկնաբանությունների միջև⁹:

Այդ առումով տեսականորեն հնարավոր է օրենքի և դատական ակտերի (որպես իրավունքի աղբյուրների) մրցակցություն:

Հարցն ավելի կարևոր է դառնում քաղաքացիական իրավունքի ոլորտում, որտեղ հասարակական հարաբերությունների յուրաքանչյուր մանրուք կարող է վճռորոշ դեր ունենալ:

Հարկ է նշել նաև, որ գոյություն ունի

օբյեկտիվ մտավախություն այն մասին, որ նախադեպային նշանակության դատական որոշումների պարբերաբար աճող քանակը դատական որոշումների համակարգում անհամապատասխանությունների կհանգեցնի: Չեն բացառվում այնպիսի դեպքեր, երբ միևնույն իրավական նորմի վերաբերյալ ընդունվեն մի քանի նախադեպային դատական որոշումներ, ներառյալ այն դեպքերը, երբ նույն նորմի վերաբերյալ տրվում են տարբեր մեկնաբանություններ:

Այդ առումով հատկանշական է անգլիական իրավական համակարգի օրինակը, որտեղ ներկայումս գոյություն ունեն 400 հազարից ավելի դատական նախադեպեր: Նման պարագայում, հիմք ընդունելով որևէ նախադեպ, դատարանը կարող է հաշվի չառնել նմանատիպ այլ նախադեպերը, որոնք առավել համապատասխանում են տվյալ գործի հանգամանքներին: Բացի այդ, կարող են լինել դեպքեր, երբ նույն հարցի վերաբերյալ ընդունվում են միմյանց հակասող նախադեպեր, որոնք սահմանվել են դատարանի անուշադրության (*per incuriam*՝ այսինքն՝ նախադեպ սահմանելիս, դատարանը հաշվի չի առել արդեն իսկ գոյություն ունեցող նախադեպը) հետևանքով¹⁰:

Նախադեպային համակարգի զարգացման պայմաններում միմյանց հակասող նախադեպերի սահմանման հնարավորությունը դառնում է անխուսափելի: Այդ մասին է վկայում նաև Մարդու իրավունքների Եվրոպական դատարանի կողմից նախադեպերի սահմանման գործընթացը: Մասնավորապես՝ հայտնի են դեպքեր, երբ Եվրոպական դատարանը նմանատիպ բողոքների կապակցությամբ ընդունել է իրարամերժ որոշումներ¹¹:

Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի տեսանկյունից իրավական լուծում է պահանջում հետևյալ խնդիրը. նախադեպային նշանակություն ունեցող դատական ակտերի միջև հակասություններ հայտնաբերելու դեպքում ո՞ր նախադեպը պետք է կիրառվի կոնկրետ հարաբերությունների նկատմամբ: Այլ կերպ ասած՝ արդյո՞ք նախադեպային նշանակության դատական ակտերի նկատմամբ կիրառելի են «Իրավական ակտերի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 24-րդ հոդվածով սահմանված իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում դրանց իրավաբանական ուժը որոշելու կանոնները: Ըստ վերոհիշյալ օրենքի՝ հավասար իրավաբանական ուժ ունեցող իրավական ակտերի միջև հակասությունների դեպքում ենթակա է կիրառման ավելի վաղ ընդունված ակտը:

Այլ իրավական համակարգերում վերոնշյալը հատուկ նորմերի բացակայության պարագայում, որպես կանոն գործում է ավելի ուշ ընդունված իրավական ակտը: Միաժամանակ, գրականության մեջ գոյություն ունի տեսակետ նաև այն մասին, որ անկախ այլ իրավական ակտերի նկատմամբ կիրառվող կանոններից՝ «դատական նախադեպերի միջև հակասությունների դեպքում պետք է գործի առավել վաղ ընդունված նախադեպը: Հետագայում ընդունված հակասող բոլոր նախադեպերը պետք է համարվեն անվավեր, և բոլոր այն գործերը, որոնք կընդունվեն այդ նախադեպերը հիմք ընդունելով, հետո կարող են վիճարկվել դատական կարգով»¹²:

Հատկանշական է, որ Անգլիայի իրավական համակարգի տեսանկյունից դատական նախադեպերի միջև հակասությունների

դեպքում կիրառվում է այն նախադեպը, որն ընդունվել է ավելի ուշ:

Տարաբնույթ մեկնաբանություններից զերծ մնալու համար նպատակահարմար է օրենսդրորեն կարգավորել այս հարցը, և հստակ սահմանել հակասությունների պարագայում իրավական հետևանքները: Դա առավել կանխատեսելի կդարձնի դատարանների գործունեությունը և բարենպաստ ազդեցություն կունենա արդարադատության իրականացման վրա:

Նախադեպային նշանակություն ունեցող դատական ակտը որպես քաղաքացիական իրավունքի աղբյուր և նորմատիվ իրավական ակտ դիտարկելիս՝ անհրաժեշտ է հաշվի առնել դատական ակտերի առանձնահատկությունները:

Ի տարբերություն այլ նորմատիվ իրավական ակտերի, օրինական ուժի մեջ մտած դատական որոշումը, որպես կանոն, չի կարող փոփոխվել, անգամ՝ այն ընդունած դատարանի կողմից:

Այդ իսկ պատճառով, օրինական ուժի մեջ մտած նախադեպային նշանակության դատական որոշումները որոշակի դեպքերում կարող են կաշկանդել դրանք ընդունած դատարանի գործողություններն, ինչը բացասական ազդեցություն կարող է ունենալ արդարադատության իրականացման վրա:

Այս խնդիրներից խուսափելու համար ընդհանուր իրավունքի երկրներում կիրառվում է «փաստերի անալոգիայի» սկզբունքը: Այսինքն՝ անհրաժեշտության դեպքում, դատարանը փաստական հանգամանքների տարբերության հիմքով կարող է շրջանցել «անհարմար» նախադեպը¹³:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Հայաստանի

Հանրապետությունում անհրաժեշտություն կա օրենսդրական մակարդակով կարգավորել որոշակի հանգամանքներում դատական նախադեպերի փոփոխման հնարավորության հետ կապված հարցերը: Մասնավորապես, այդպիսի հանգամանքների շարքին կարող են դասվել դատական որոշման կայացման պահից որոշակի ժամկետ անցնելն, այլ օրենքների ընդունումը կամ միջազգային իրավական փաստաթղթերին միանալը, որոնք անուղղակի կարող են ազդեցություն ունենալ կայացված մեկնաբանությունների վրա և այլն:

Այս առումով հատկանշական է անգլիական իրավական համակարգի փորձը, որտեղ երկրի դատական բարձրագույն ատյանի՝ լորդերի պալատի դատավորները իրավասու են ոչ միայն վերացնել կամ փոփոխել ստորադաս դատարանի ակտերն, այլև վերջերս մմանատիպ հնարավորություն են ստացել սեփական որոշումների նկատմամբ¹⁴:

Խոսելով Հայաստանի Հանրապետությունում նախադեպային նշանակության դատական ակտերի համակարգի ձևավորման և զարգացման մասին՝ հարկ է հաշվի առնել նաև Հայաստանում օրինաստեղծ գործընթացի առանձնահատկությունները: Մասնավորապես, ինչպես օրենքներն, այնպես էլ նորմատիվ իրավական այլ ակտեր ենթարկվում են հաճախակի փոփոխությունների: Դա պայմանավորված է հիմնականում օբյեկտիվ պատճառներով, այն է՝ Հայաստանում ընթանում է արդի օրենսդրական դաշտի ձևավորման գործընթաց: Միաժամանակ, որոշ դեպքերում օրենսդրական ակտերի փոփոխությունները կրում են հստակեցնող բնույթ. ճշտվում է այս կամ այն իրավական

եզրույթի սահմանումը, հստակեցվում է իրավական նորմի բովանդակության շարադրանքը և այլն:

Նման պայմաններում կարող են հարցեր առաջանալ՝ կապված նախադեպային նշանակության դատական որոշումների իրավաբանական ուժի հետ: Մասնավորապես, նման դեպքերում ինչպե՞ս որոշել այն սահմանը, երբ օրենքի խմբագրական փոփոխությունը հանգեցնում է դատական ակտի նշանակության փաստացի կորստի: Այս խնդիրների կամայական մեկնաբանությունը կարող է բացասական ազդեցություն ունենալ դատական ակտերի կանխատեսելիության վրա:

Այնուամենայնիվ, մեր կարծիքով՝ օրենքների նորմերի խմբագրական փոփոխությունների դեպքերում դատարանը կարող է հիմնավորել, որ այդ փոփոխությունները հանգեցրել են նորմերի իմաստային փոփոխության և նախադեպային նշանակության դատական ակտերում նախկինում տրված մեկնաբանություններն այլևս չեն բխում իրավական ակտի պահանջներից և այլևս չեն համապատասխանում օրենսդրի կամքին: Նման դեպքերում հնարավոր է խոսել նախադեպային նշանակության դատական ակտի գործողության դադարման մասին:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարելի է եզրակացնել. իհարկե, քաղաքացիական իրավունքի բնագավառում դատական ակտերի նորմատիվային բնույթն ուսումնասիրելիս առաջին հերթին շեշտը պետք է դրվի Հայաստանի Հանրապետության վճարելի դատարանի որոշումների վրա, մասնավորապես այն որոշումների, որոնք պարունակում են իրավական ակտերի դրույթների մեկնաբանություններ:

Մյուս կողմից, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական դատարանի այն որոշումները, որոնք պարունակում են քաղաքացիական իրավունքի բնագավառի նորմատիվ իրավական ակտերի մեկնաբանություններ կամ անվավեր են ճանաչում օրենսդրական ակտերի դրույթները, նույնպես պետք է դասվեն քաղաքացիական իրավունքի նորմատիվ բնույթ ունեցող աղբյուրների շարքին:

Բացի այդ, ինչպես արդեն նշել ենք, նորմատիվային նշանակություն ունեն Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատարանի այն որոշումները, որոնցով անվավեր են ճանաչում քաղաքացիական իրավունքի նորմեր պարունակող ենթաօրենսդրական ակտերը կամ դրանց դրույթները:

Եվ վերջապես, դատական ակտերի նորմատիվային բնույթի մասին խոսելիս, հարկ է հաշվի առնել Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքի 15-րդ հոդվածի 3-րդ մասի դրույթները, համաձայն որոնց՝ յուրաքանչյուր ոք իր գործի քննության ժամանակ որպես իրավական փաստարկ իրավունք ունի մատնանշելու նույնանման փաստական հանգամանքներով մեկ այլ գործով Հայաստանի Հանրապետության դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի հիմնավորումները (այդ թվում՝ օրենքի մեկնաբանությունները)¹⁵:

Իրավահավասարության տեսանկյունից միանշանակ դրական դեր ունեցող այս նորմը միաժամանակ կարող է հիմք հանդիսանալ՝ խոսելու քաղաքացիաիրավական գործերով օրինական ուժի մեջ մտած ցանկացած դատարանի որոշման նորմատիվային բնույթի մասին, մասնավորապես այն դեպքե-

րում, երբ սպառվել են բոլոր հնարավորությունները վերադասության կարգով վերանայելու համար: Փաստորեն, եթե ուժի մեջ մտած դատական որոշումը սահմանված ժամկետում չի բողոքարկվում վճռաբեկության կարգով, ապա այդ դատական որոշումը կարող է ստանալ նորմատիվ հատկանիշներ: Իհարկե, չի բացառվում, երբ նման որոշման մեջ ամրագրված մեկնաբանություններն ի վերջո փոփոխվեն՝ այդ մեկնաբանությունների վրա հիմնված մեկ այլ դատական ակտը վերադա-

սության կարգով վերանայվելու հետևանքով:

Եզրափակելով՝ կարելի է պնդել, որ դատական ակտերի նորմատիվային բնույթի հետ կապված հարցերը կարևոր նշանակություն ունեն իրավական ողջ համակարգի համար: Այդ խնդիրների հետագա ուսումնասիրության անհրաժեշտությունն առավել արդիական է դառնում քաղաքացիաիրավական ոլորտում ոչ տիպային գործերով դատական որոշումների քանակի ավելացմանը զուգահեռ:

¹ Տե՛ս Спектор Е.И. Судебный прецедент как источник права. Журнал Российского права, 2005г., N 5, էջ 94:

² Ըստ ՀՀ Սահմանադրության 92-րդ և 93-րդ հոդվածների, բարձրագույն դատական ատյաններն են՝ վճռաբեկ դատարանը և ՀՀ սահմանադրական դատարանը՝ սահմանադրական արդարադատության հարցերով:

³ Տե՛ս Спектор Е.И. Судебный прецедент как источник права. Журнал Российского права, 2005г., N 5, էջ 89:

⁴ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր 2005թ., հատուկ թողարկում, 05.12.2005թ.:

⁵ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր 2005/54 (426), 24.08.2005թ.:

⁶ Տե՛ս Хапов А.В. Источники английского общего права: судебные прецеденты. Журнал Российская юстиция, 2006г., N 3, էջ 63:

⁷ Տե՛ս Գամբարյան Ս. Գատական մախաղեարդ որպես իրավունքի աղբյուր: Հոդվածների ժող. Եր., Տիգրան Մեծ, 2005թ., էջ 18:

⁸ Տե՛ս Спектор Е.И. Судебный прецедент как источник права. Журнал Российского права, 2005г., N 5, էջ 95:

⁹ Տե՛ս Богдановская И.Ю. Судебный прецедент – источники права. Журнал Государство и право. 2002г., N 12., էջ 9:

¹⁰ Տե՛ս Хапов А.В. Источники английского общего права: судебные прецеденты. Журнал Российская юстиция, 2006г., N 3, էջ 65:

¹¹ Տե՛ս Карапетян Л.М. Метамарфозы в решениях Европейского Суда по правам человека. Журнал Российского права, 2005г., N 7, էջ 107:

¹² Տե՛ս Хапов А.В. Источники английского общего права: судебные прецеденты. Журнал Российская юстиция, 2006г., N 3, էջ 65:

¹³ Տե՛ս Апарова Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании. Англия, Уэльс, Шотландия. М., Институт международного права и экономики. Изд. «Триада, Лтд», 1996г., էջ 14:

¹⁴ Տե՛ս Хапов А.В. Источники английского общего права: судебные прецеденты. Журнал Российская юстиция, 2006г., N 3, էջ 65:

¹⁵ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության պաշտոնական տեղեկագիր, 2007 / 20 (544), 18.04.2007թ.: